

SÜMEG TELEPÜLÉSI ÉRTÉKTÁR

Darnay Kálmán életútja

Az Értéktárba delegálta: Szabó Jánosné, 2019.
Települési értékként 17/2019. (IV. 3.) STÉBH számmal határozat született róla
2019. április 3-án, mely alkalommal a megyei és nemzeti értéktárba is
felvételét javasolta a Bizottság.

2019

Javaslat a Sümegi Helvi Értéktárba történő felvételhez

I.) A javaslattevő adatai:

1. A javaslatot benyújtó (személy / intézmény / szervezet / vállalkozás) neve:

Kisfaludy Sándor Emlékház

2. A javaslatot benyújtó személy vagy kapcsolattartó adatai:

Név: Szabó Jánosné

Cím: 8330 Sümeg, Arany János u. 29.

Tel.: 06 30 300 8847

E-mail: violaanna@mailbox.hu

II.) A települési érték adatai:

3. A települési érték megnevezése:

Darnay Kálmán életútja

4. A települési érték kategóriák szerinti besorolása:

Kulturális örökség

5. A települési érték fellelhetőségének helye:

Címe: 8330 Sümeg, Kisfaludy tér 2.

6. A települési érték rövid szöveges bemutatása egyedi jellemzőinek és történetének leírása.

Darnay Kálmán

A dunántúli Sümeg jellegzetes alakja volt közel 60 éven át Darnay Kálmán vaskereskedő, a nevét viselő múzeum alapítója, a régészeti leletek a történeti és irodalomtörténeti ritkaságok jeles gyűjtője. Országszerte elismert gyűjteménye révén a nemzet nevelője lett. A földműves embert a régészeti leletek felismerésére, szípirásaival a műveltebb réteget a múlt megismerésére igyekezett szoktatni. Autodidakta régészként tudóstársait gazdagította ásatásainak eredményeivel.

Szentmártoni Darnay Kálmán (szül.: Dorner Kálmán, Sümeg, Zala vármegye, 1864. május 11. – Sümeg, Zala vármegye, 1945. július 3.) régész, muzeológus, író, királyi tanácsos, kormányfőtanácsos, az Állami Darnay Múzeum alapító igazgatója.

Iskoláit szülőhelyén és apja kérésére a kereskedelmi akadémiát Grazban végezte, ezután Ausztriában és Németországban utazgatott, ahol felkereste az ottani múzeumokat, régiségboltokat is. A kereskedői pályát választotta, de szabadidejét a régészetnek szentelte. 1887-ben átvette édesapja vaskereskedését, melyet később fűszerüzlettel is kibővített. A környéken régészeti ásatásokat folytatott. A régiséggyűjtési szenvedélye 1877-ben kezdődött, ekkor a sümegi várban egy reneszánsz díszes sarkantyút talált. Hamarosan tekintélyes gyűjteményre tett szert régiségekből. Gyűjteményét feldolgozta, rendszerezte, ezalatt vaskereskedését alkalmazottra bízta. A kor jeles régész tudósai, Römer Flóris, Pulszky Ferenc és Hampel József útmutatásai alapján végezte munkáját, fejlesztette szakmai ismereteit, majd barátságukat megszerezve bekapcsolódott az irányításukkal folyó régészeti feltárásokba. Eredményeit, tapasztalatait szakfolyóiratokban (Archeológiai Értesítő, Archeológiai Közlemények, Múzeumi és Könyvtári Értesítő, Zalai Közöny stb.) publikálta. 1889-ben részt vett Berlinben a régészeti konferencián. 1890-ben az Országos Régészeti és Embertani Társulat igazgatói választmányának tagjává választották. Behatóan foglalkozott Kisfaludy Sándor életével, emlékének ápolásával. A költő könyvtárát – mely eddig a birtokában volt – 1897-ben a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának ajándékozta (2145 kötet könyv, 1017 darab okirat és 118 kézirat). Múzeumát 1907-ben följánlotta az államnak. A szerződés megkötése után a gyűjtemény Állami Darnay Múzeum lett, ő maga pedig állami fizetéssel annak igazgatója. 1884-ben Ferenc József császár Dorner Kajetánnak és törvényes utódainak, így a múzeumalapítónak is megengedte a névváltoztatást, a magyarosabb hangzású Darnay név felvételét, és a szentmártoni nemesi előnevet adományozta nekik. Darnay Kálmánt 1927-ben Sümeg díszpolgárává választották.

Munkássága

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium megbízásából ő vezette 1895-ben a millenniumi ásatásokat a Dunántúlon, Sümeg környékén; többek között Csabrendeken, Csobáncon, Somlón, a későbbiekben Szalacsán, Lesencetomajon, Nagykapornokon Zalaszántón és számos más helyen is. Négyezernél több sírt tárt fel, s a feltárt leletekkel rakta le a sümegi múzeum alapjait. A Somogyban folytatott kutatásainak eredménye az európai szakmai körökben is nagy érdeklődést kiváltó szalacscai kelta pénzverő és öntőműhely feltárása.

A gyerekkorban a várban talált sarkantyú indította el és vezetett oda, hogy a város központjában álló múzeum a régészeti, hadtörténeti, néprajzi, iparművészeti gyűjteményével és a sümegi költő emlékét ápoló, kultuszát kialakító Kisfaludy terem anyagával mintegy harmincezer tárgyat tartalmazó, európai hírű múzeumot hozott létre. Saját költségén rendezte be a sümegi múzeumot, melynek anyagát hosszú évtizedekig nagy buzgalommal, végtelen kitartással és nem kevés szerencsével növelte. Amikor csak lehetett, kihasználva a lehetőséget, igyekezett a kisváros, a falvak népét oktatni, nevelni, buzdítani az értékek megbecsülésére.

Amikor felajánlotta gyűjteményét a nemzetnek, feltételül kötötte ki, hogy amíg ő él, a múzeum Sümegen marad. 1911-ben Darnay a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőségének kolozsvári régészstanfolyamán vett részt. Az első világháború és az utána következő infláció Darnayt anyagilag teljesen tönkretette. Az anyagi gondok miatt 1922-ben ideiglenesen bezárta a múzeumot, de a minisztérium rendkívüli segélyekkel, majd 1927 januárjától havi 400 pengő életjáradékkal biztosította a múzeumvezető munkáját. Érdemei elismerésül 1922-ben kormányfőtanácsosi címmel tüntetik ki.

1937-ben muzeális szempontok miatt a múzeumot, a Kisfaludy-anyag és a kéziratár kivételével, a Keszthelyi Balatoni Múzeumba szállították át. Darnay 1937-től 1944-ig nagy buzgalommal kalauzolja látogatóit a megmaradt Kisfaludy Múzeumban. Halála után, 1951-ben Kisfaludy Sándor szülőházában Kisfaludy Emlékmúzeum nyílik meg. A Keszthelyre került gyűjtemények (régészet, hadtörténet, néprajz, iparművészet) kiválasztott, értékesebb részét a Balatoni Múzeum hasonló műtárgyaival együtt a németek el akarták hurcolni, de a zalaegerszegi pályaudvaron bombázás következtében, 1945. március 28-án nagyrészt megsemmisült. Darnay Kálmán 1945. július 3-án elhunyt.

Számos értekezést írt az Archeológiai Értesítőbe, ő az első hazai összefoglaló archeológiai kézikönyv szerzője is. Régészeti publikációin kívül szépirodalmi műveket is írt. Hazafias és szerelmes novelláit – kezdetben Hiksos álnéven – a helyi újságok és az Ország-Világ, vadászbeszéléseit a Nimród közölte. Több színdarabját vidéki társulatok játszották. Történelmi regényeiben régészeti élményeit örökítette meg. Főmunkatársa volt az 1897-ben induló Sümeg és Vidéke című lapnak. Újságokat indított – ezeket a múzeum gyarapítóinak adta ajándékba – a Házibarátot (1899) és a Darnay Múzeum Ingyen Naptárát (1905–14), ezenkívül kiadta A Sümegi Szűz Mária című kalendáriumot is. Sümegot kultúrközponttá kívánta fejleszteni, művésztelep létrehozásán fáradozott.

A szenvedélyes vadász és vizslatenyésztő is volt. Múlhatatlan érdemei vannak a magyar vizsla törzskönyv elindításában. A ma hungarikumként tisztelt magyar vizsla fajta alapja az elsőként törzskönyvezett Baka nevű kutya volt, Darnay saját vadászskutyája.

Elnökének választotta a sümegi Kisfaludy Kör és a Színpártoló Egyesület, tagja volt a győri Kisfaludy Körnek, a Balatoni Szövetségnek, a Balaton Társaságnak, valamint az Országos Régészeti és Embertani Társulat igazgatói választmányának és a „Hubertus” Magyar Vadászok Országos Egyesülete igazgatótanácsának is.

Publikációi

Régészeti és egyéb tárgyú dolgozatai a következő lapokban és folyóiratokban jelentek meg: Zalai Közlöny (1880. Római lelet, 1882. Kisfaludy Sándor mint író és társadalmi ember, Régészet, 1877-től előfordult leletek, 1883–84. Tárcczak, 1885. Kopácsy József hercegprímás

életéből, Mutatvány a Kisfaludy-család levéltárából, Első hazai régészeti kongresszus, 1888. Utitárczák, Óskori temető, Tíz évi kutatásom Sümegh és vidékén, 1889–90. Humoros tárcák, Kisfaludy Károly), Magyarország és a Nagyvilág (1880. Kisfaludy Sándor kiadatlan levelezéseiből), Archeológiai Értesítő (1884. 1887. Csabrendeki ásatásom, 1888. Újabb kutatásaim, 1889. Zalamegyei bronzleletek, Sümegi etruszk bronzedények, Nyomok a dobroni urnatemetőből, Rézkori emlékek Zalamegyében, Újabb adatok a csabrendeki urnatemetőhöz), Keszthely (1885. Sümeghi bronzlelet, 1889. Márcz. 2. Sümeghen, karcolat), Budapesti Ujság (1887. 318. sz. Kossuth imája), Pécs (1889. Réz és bronzkorról és Tört. Régész. melléklapjában: Óskorról, Etruszk bronzedények Zalában), Zalamegye (1890. Óskori lelet és tárcák Hiksos álnév alatt), Magyar Szalon (1890. Kisfaludy Sándor mint physiognomus, Boszorkányvilágból, Népvándorlási temetkezések.)

Elismerései

1898-ban munkássága elismerésül a koronás arany érdemkereszttel jutalmazták.

1910 szeptember 14-én királyi tanácsosi címet I. Ferenc József magyar királytól.

1922-ben kormányfőtanácsosi címet kapott.

1927-ben Sümeg város díszpolgárává választotta

Munkái

Sümeg és vidékének őskora (Budapest, 1899)

Magyarország őskora (Pozsony – Budapest, 1900)

Somogy vármegye őskora (Budapest, 1913)

Gisimár (regény, 1913, Kaposvár)

Tagisir (regény, 1921, Budapest)

Testőrszerelmek (regény Kisfaludy Sándorról, Budapest, 1926)

Bujdosó gyöngysor (történeti regény, Budapest, 1928)

Kaszinózó táblabírák (I–II. kötet Budapest, 1929)

Sümegi útikalauz (Sümeg, 1930)

Elkésett csók (Budapest, 1930)

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

Darnay Kálmán vaskereskedő volt, akit sokirányú érdeklődése és kíváncsi szelleme tett polihisztorrá. Tevékenysége Sümeget a dunántúli múzeumi élet korai központjává tette. Az autodidakta régész, kutató, muzeológus értékes gyűjteményt hagyott hátra. Írói tevékenységet is folytatott: tanulmányokat, színdarabokat, történelmi regényeket írt, és a helyi újság szerkesztésében is részt vállalt.

Darnay munkásságának ápolása, építése, életének népszerűsítése, városunk fontos célja. Hagyatékának ápolása kultúrtörténeti szempontból, kiemelkedő jelentőségű, ezen szempontok indokolják, hogy bekerülhessen Sümeg és Veszprém megye értékei közé.

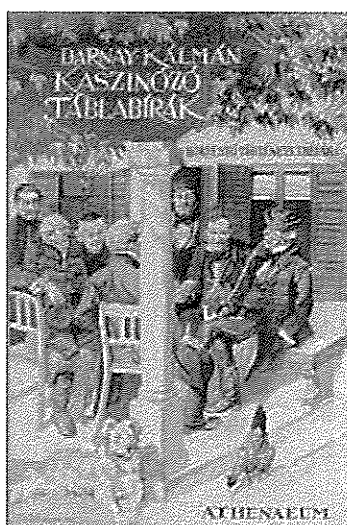
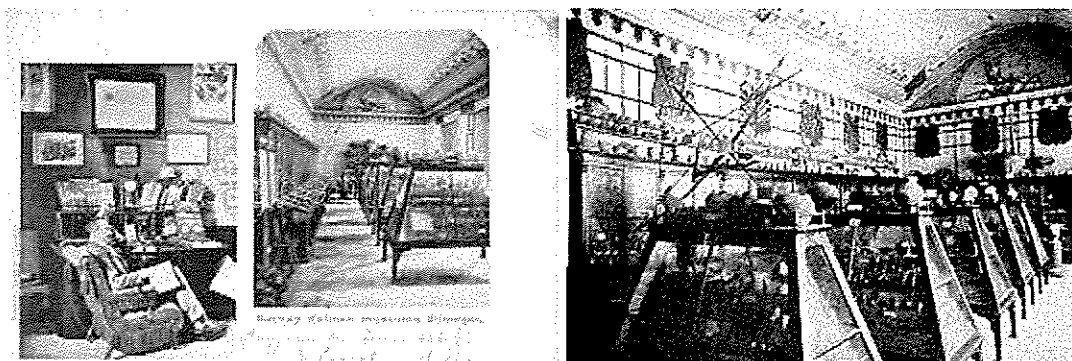
Az öt idéző gyűjtemény megtekinthető a Kisfaludy Emlékházban!

Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképei

DARNAY Kálmán
szobra Sümegen
(1864–1945)

Szakmai ajánlás (Balatoni Múzeum):

Darnay Kálmán vaskereskedő, író, amatőr régész, régiségbúvár egymaga hozta létre és működtette Sümegen a Darnay Múzeumot. Az 1880-as években kezdett szisztematikus gyűjtés leginkább átfogóan a régiségekre (régészeti leletek) és az oklevelekre, kéziratokra terjedt ki. A Sümeghez köthető híres emberek közül Kisfaludy Sándor költőhöz és családjához kapcsolódva hozott létre ereklyetárat. A gyűjteményt 1909-ben állami kezelésbe adta, és ezt követően az államsegélyekből tartotta fenn és gyarapította az intézményt.

Az államosításkor a régészeti gyűjteményen, a kézirat- és Kisfaludy-ereklyetáron kívül jelentős hadtörténeti, numizmatikai, néprajzi és iparművészeti gyűjteménye is volt. Kisebb anyaggal rendelkezett a természettudományos ágakban (állatcsontok, kövületek). Vidéki viszonylatban ekkor, 1909-ben a legnagyobb, leggazdagabb múzeumok közé tartozott. Elsődleges gyűjtőköre Sümeg és környéke, másodlagosan Zala, Veszprém és Somogy vármegyék települései és régészeti lelőhelyei. A gyarapodás módjai: vásárlás, ajándékozás / hagyaték, sok, személyesen megtett gyűjtőúttal. 1916-ban a múzeum állománya 20 500 db tárgy és dokumentum. Ezekben az években az I. világháborús emlékek osztályát is megalapította, amelyet 1921-22-ig a forradalmak relikviáival még bővített.

A gyűjtemény többször költözött, fennállása évtizedei alatt, de mindig látogatható volt, ahol maga Darnay Kálmán tartott tárlatvezetéseket. Sümeg főutcájának egyik emeletes saroképülete 1909-1948 között adott otthont az intézménynek, ahol 5 teremben volt berendezve, témák, osztályok szerint a múzeum.

Régészként kutatott szabályos módon, árkokkal, meghatározott lelőhelyen, de kevés alkalommal. A megfigyelések vagy mezőgazdasági munkák utáni gyűjtés jellemző módszere volt. Sok lelőhelyről szórványokat tudott csak szerezni. Viszont a megszerzett anyagot többnyire jól meghatározta, publikálta a régészeti szakfolyóiratokban.

A hadtörténeti gyűjteményben a magyar fegyvereket és lószerszámokat gyűjtötte a honfoglaláskortól 1848-49-ig. A néprajzi gyűjtemény legszebb darabjai a Sümeg vidéki, és Veszprém megye, Zala megye távolabbi falvaiból származó háztartási textilmunkák, faragások és a céhek emlékei. Az iparművészeti gyűjteménybe szintén a falusi háztartások kerámia és porcelán dísz- és használati tárgyai, edényei, valamint művészi értékű egyházi textilek kerültek.

A kéziratosztály vidéki viszonylatban egyedülállóan országos gyűjtőkörű volt. Az alapító célul tűzte ki, hogy minél több eredeti dokumentumot szerezzen és bemutasson a magyar történelem és kultúrtörténet múltjának és jelenének kiemelkedő személyiségeitől: politikusoktól, egyházi vezetőktől, tudósoktól, művészekről (írók, költők, zenészek, színészek). Helyet adott azonban a régióból bekerült családi levéltáraknak, irategyűtteseknek is.

Darnay Kálmán a híres történelmi, irodalmi, politikai személyiségektől nemcsak kéziratokat, dokumentumokat gyűjtött, hanem arcképeiket is. Ez legtöbbször újságkivágatokkal volt megoldható, kisebb számban eredeti nyomatokkal, rajzokkal. Ezenkívül festők, szobrászok

vázlatrajzait, skicceit is igyekezett beszerezni. Ezekből több 100 db-ot gyűjtött, a XVIII.sz-tól kezdve. Elkezdett magyar festményeket és külön tematikával önarcképeket is gyűjteni. Egy 1916-os levele szerint már közel 600 festményből és 60 önarcképből áll a képzőművészeti gyűjteménye. Ez két részből állt, magán és múzeumi (államosított). Magángyűjteménye jóval nagyobb volt, mint a múzeumi leltározott képzőművészeti anyag. Az 1920-as években kétszer szervezett művésztelepet Sümegen, Rudnay Gyula és Csók István tanítványainak.

Az 1937-ben Sümegen maradt Kisfaludy családi relikviák és a kéziratár teljes egészében átvészelték a háborút. Az alapító 1945-ös halála után a Kisfaludy Emlékmúzeum élére új, kinevezett vezetők kerültek, akik megtartották a Kisfaludy-kiállítást. 1951-ben az intézmény a Petőfi Irodalmi Múzeum szervezetéhez került, majd az 1960-as évek elején a megalakuló Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatóságához.

Az 1950-60-as években több közintézménybe vittek el az egykori kéziratárból iratokat, irategyütteseket (keszthelyi Balatoni Múzeum, Zala megyei Levéltár, Veszprém Megyei Levéltár, Petőfi Irodalmi Múzeum, veszprémi Laczkó Dezső Múzeum). Az elvitel célja: az anyag újraleltározása, feldolgozása, kiállítása. Sok olyan dokumentumot is gyűjtött Darnay Kálmán – főleg az 1920-30-as években – , amit nem leltározott be, és nem volt számszerűen része a kéziratárnak, pl. sümegi városi és intézményi iratok. Ezek ma is megvannak a fenti intézményekben, illetve helyben.

A magántulajdonban maradt festmények nagy részét a család fokozatosan elajándékozta, eladta, az örökösök között szétosztották. Kapott a Magyar Nemzeti Galéria és a Balatoni Múzeum is.

Darnay Kálmán muzeológusként elsősorban régész, tudományos publikációkkal. A neves hazai kutatókkal egyenrangú szakember, a régió és Dunántúl múltjának egyik legjobb ismerője. Másodsorban szépíró, de művei is összefüggenek szakmai tevékenységével. Mind újságcikkei, mind könyvei az összegyűjtött anyagi és szellemi javakat dolgozzák fel, a tárgyakat, dokumentumokat, egykori tulajdonosaikat és korukat, a mögöttük levő történeteket teszi élővé, közérthető nyelven, népszerűsítő stílusban.

Rég.gyűjtés: leletmentések, szórványok. Több sokéves „feltárás”: valójában leletmentés és megfigyelés utáni gyűjtés. Adott területen árkokkal szelvényekkel kutatás. Csak Szalacska egyszer, és Csabrendek. De nincsenek dokumentációk. Távolabbról is szerez leleteket együtteseket. Ez még a régészet hőskora, a régészek csak sok tapasztalattal, ásatással szereznek tapasztalatot. DK is, külön írt a sírfeltárásról. Amit régészként jól csinált: a sok publikáció, nemzetközi és országos jelentőségű anyaggal, pontos leírásokkal.

kéziratai. DK korának közéleti személyiségei, tudósai, publicistái, politikusai is. Az osztály vidéki viszonylatban egyedülálló, és országos gyűjtőkörű. DK célja, hogy minél több eredeti dokumentumot szerezzen (tört.anyag). Bemutatásuk szándéka: a nemzet történelmét, irodalmát, kultúráját a kiemelkedő egyéniségeken keresztül közvetíteni a közönségnek.

Ami nem a múzeumi állományhoz tartozott, hanem magángyűjteményéhez, azokat cserélte is, pl. más műtárgyakra (néprajzi edények).

Ekkor kapta a múzeum a paletta-gyűjteményt.

1945-ben, Darnay halála után a magántulajdonban maradt festmények nagy részét a család fokozatosan elajándékozta, eladta, az örökösök között szétosztották.

Újra vittek Keszthelyre is anyagot: néhány arcképet, önarcképet, várak metszeteit, történelmi tárgyú képet. Egy részük ottmaradt és beleltározták a képzőművészeti gyűjteménybe, másik részük visszakerült Sümegre.

Az 1950-es években a magán rajz- és skiccgyűjtemény egy részét, 200 db-ot a Nemzeti Galériának adták el. 1958-ban a Balatoni Múzeumnak adták el 260 db grafikát, rajzot, vízfestményt, összesen 10 ezerFt-ért.

2019. 06. 18.

Haász Gabriella

Balatoni Múzeum

Ajánlás

Darnay Kálmán élete egy olyan különleges történet, melyet nem lehet egy-két mondattal elintézni. Az ő szorgalma, végtelen kitartása, a szép iránti érzéke, finom ízlése és nem utolsósorban rendkívüli szerencséje – szerencsés kezű gyűjtő – a maga áldozatos munkájával a sümegi múzeumát európai hírnévre emelte. Saját és jórészt felesége anyagi forrásait – gyakran nem számolva a családjára nehezedő terhekkal és gondokkal – múzeuma fejlesztésére fordította. Kiadott kalendáriumaival, a látogatóknak tartott előadásaival népművelővé vált. Regényeiben a meseszöveg köré tudományos magyarázatokat is adott. Ő írta meg az országban az első, az ősemlék életéről szóló regényt. Írásaiban mindig fellelhető az oktatás, tanítás, nevelés szándéka. Regényeiben és tudományos írásaiban feldolgozta a dunántúli várak történetét.

Fontos gondolat volt számára, hogy szülővárosát műveltségben, kultúrában gyarapítsa, ezért Sümegyet kultúrközponttá szerette volna fejleszteni. Mindig új ötletekkel állt elő. Színházi előadásokat szervezett, lehozta Rudnay Gyula festőiskoláját, majd a későbbiekben Csók István festőművész tanítványainak biztosított lehetőséget Sümegen az alkotásra. Múzeumában adott helyet Bakoss Tibornak, a baromfiudvarok jeles festőjének, és másoknak is műveik, gyűjteményeik kiállítására. Haranghy Jenő festőművészt is támogatta nehéz időszakában.

A város közéletében is igen aktívan vett részt. A sümegi vonatkozású társadalmi szerepei voltak: A Sümeg Vidéki Gazdakör tagja, a Sümegi Iparos Ifjúság Egyesületének alapító tagja, a Sümegh-Szent-Gróth című lap főmunkatársa, a Sümegi Takarékpénztár igazgatósági tagja, később alelnöke, a Sümeg és Vidéke Kiadóhivatal főnöke, a sümegi Hitelszövetkezet vezetőségi tagja, a Sümegi Kaszinó elnöke, a Sümegi Színpártoló Egyesület elnöke, a sümegi Iskolán Kívüli Népművelés Bizottsága tiszteletbeli elnöke.

A saját erejéből tudós régésszé fejlődő Darnay Kálmán elérte, hogy a Dunántúl régészetének kutatása, tudományos leírása ma sem lehetséges az ő eredményeinek figyelembevétel nélkül. Számtalan tudományos publikációja ad számot régészeti, kutatói tevékenységéről.

A pályája során mintegy négyszáz tudományos, szórakoztató, társadalomtörténeti és egyébfajta írást megjelentető és harmincezer darab, múzeumba illeszthető tárgyat összegyűjtő Darnay Kálmán megérdemli és igazán méltó rá, hogy utókora a sümegi értékek közé emelje, hiszen teljesítménye messze túlhatott városa határain. Munkájával kiváló értéket teremtett. Sümeg műveltségét, értékét, kultúráját oly mértékben gazdagította, mely aligha hasonlítható más, Sümegre ható, Sümegen a közönség számára hasznosítható tevékenységekkel.

Darnay László